
Néhány gondolat a fenntarthatóság magyarországi megvalósításáról

Láng István

Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

ÖSSZEFOGLALÁS

UN Conference on Environment and Development óta (1992 Rio de Janeiro) a sustainable development fogalma bevonult a nemzetközi szervezetek és a nemzeti kormányok programjaiba. A fenntartható fejlődés megvalósítására sok országban stratégiákat dolgoztak ki. Magyarországon ilyen stratégiai a dokumentum ma még nincs, de valószínű, hogy rövidesen elkészül. A szerző ehhez az előkészítő folyamathoz kíván hozzájárulni javaslataival. A fenntarthatóság (sustainability) megvalósításához hosszú időre és konkrét cselekvési programok összefüggő láncolatára van szükség. A szerző javaslatai szerint a következő 3-5 évben tíz prioritást célszerű támogatni a kormány és a civil társadalom részéről:

1. Környezetvédelem
2. Környezeti nevelés és tudatformálás
3. A szemét, a hulladék eltávolítása és hasznosítása
4. Környezet-egészségügy
5. Környezetbiztonság
6. A közlekedés korszerűsítése
7. Agrár-környezetvédelem
8. Környezetbarát technológiák és termékek
9. Lakossági részvétel a döntés-előkészítésben és döntéshozatalban
10. Az állami és önkormányzati költségvetések szerepe

A MÚLT

Amióta megjelent a szakirodalomban, majd később a környezetpolitikai dokumentumokban a fenntartható fejlődés koncepciója, heves viták folynak az értelmezéséről és a megvalósítás lehetséges módozatairól.

Én 1985-ben talákoztam először ezzel a kifejezéssel, amikor a Környezet és Fejlődés Világbizottsága (Brundtland Bizottság) tagjaként a készülő jelentés fő üzenetéről vitakoztunk. Többen javasolták, hogy a fenntartható fejlődés (sustainable development) legyen a Világbizottság központi mondanivalója. Nem a Brundtland Bizottság találta ki ezt a kifejezést. Több év óta használták már a szakirodalomban. Utólag olvastam el Lester R. Brown 1981-ben publikált „Building a Sustainable Society” (A fenntartható társadalom építése) című könyvét és az én agyamban az rögződött, hogy innét kell számítani az új koncepció eredetét. Tény az is, hogy az ENSZ 1972-ben, Stockholmban tartott környezeti konferenciája dokumentumaiban még nem fordult elő a fenntartható fejlődés kifejezés.

A Brundtland Bizottság érdeme, hogy világszerte közzismertté tette ezt a nehezen kiejthető és rugalmasan értelmezhető fogalmat. A Közös Jövők jelentés szerint a fenntartható fejlődéshez szükség van olyan

- politikai rendszerre, amely lehetővé teszi a hatékony állampolgári részvételt a döntéshozatalban;

- gazdasági rendszerre, amely képes arra, hogy terméktöbbleteket és műszaki ismereteket önállóan és fenntartható módon állítson elő;
- szociális rendszerre, amely lehetőséget ad a diszharmonikus működésből eredő feszültségeket feloldására;
- termelési rendszerre, amely tiszteletben tartja azt a kötelezettséget, hogy meg kell őrizni az ökológiai alapokat a fejlődés érdekében;
- technológiai rendszerre, amely folyamatosan keresi az új megoldási lehetőségeket;
- nemzetközi rendszerre, amely a kereskedelmi és pénzügyi eljárások fenntartható módszereit részesíti előnyben;
- adminisztratív rendszerre, amely rugalmas és képes az önkorrrekcóra.

A Brundtland Bizottság közismert tömör definíciója a következő:

„A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generációk szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk hasonló igényeinek kielégítését”.

A fenntartható fejlődést a többség általában helyeselte, de a sokféle értelmezés között jelentős eltérések is vannak, főleg a gazdasági fejlődés és a növekedés értelmezése körül. A fejlődő országok politikusai, illetve az iparilag fejlett országok gazdasági vezetői a további fejlődést szükségesnek tartják és ebbe beleértik a gazdasági mennyiségi növekedését is. A környezetvédelmi mozgalmak és a tudományos élet jelentős része ezzel a nézettel vitakozik, bár az ellenérvek igen sokszínűek; a teljes tagadástól az elfogadhatóság bizonyos fokáig terjednek. Közös az ellentétes véleményekben, hogy egyetértés van a takarékosabb és a kevesebb anyag- és energiafelhasználással folyó termelésben, illetve az infrastruktúrák működtetésében, továbbá abban, hogy minimalizálni kell a környezet szennyezését, beleértve a szennyeződés megelőzésének fontosságát is.

Egyetértés van abban is, hogy a fenntartható fejlődés három alappilléren nyugszik:

- környezeti,
- gazdasági,
- társadalmi pilléreken és mindhárom mérlegelni kell a konkrét intézkedésekben, cselekvésekben.

Az ENSZ 1992-ben Rio de Janeiróban tartott Környezet és Fejlődés Konferenciáján a fenntartható fejlődés minden elfogadott dokumentumban alaptétellé vált.

A JELEN

A fenntartható fejlődés fogalma a világ legtöbb országában (tisztelet a kivételnek) igazi tartalom nélküli felszínes jelszavá vált. Hasonló a helyzet

---

Magyarországon is. A terjedelem nem teszi lehetővé a globális elemzést, ezért most elsősorban a hazai állapotot jellemzem.

Természetesen lehet pozitív példákat találni. Megemlíthető, hogy 1993-ban a Kormány létrehozta a Fenntartható Fejlődés tárcaközi bizottságát. Megtaláljuk a fenntartható fejlődés szóhasználatot több olyan törvényben, amely a környezet- és természetvédelem eljárásait szabályozza. A Nemzeti Környezetvédelmi Program (1997-2002) is hivatkozik rá, a politikusok szintén emlegetik néhanapján, igaz, hogy legtöbbször pontatlan értelmezéssel. A politikai pártok programjaiban nagyon halvány említések vannak a fenntartható fejlődésről.

Az elmúlt tíz évben talán eljutottunk odáig, hogy az átlag műveltségű állampolgár hallott már valamit a fenntartható fejlődésről, de arról már alig van fogalma, hogy mit értsen alatta, vagy mit tegyen a megvalósítása érdekében.

Mi ennek a közömbösségnek az oka? Miért nincs kormányzati és társadalmi szintre emelt stratégia a fenntartható fejlődés hazai megvalósítására? A leegyszerűsített válasz a következő: sem a kormányok, sem a társadalom nagy létszámú csoportjai nem érdekeltek egy ilyen stratégia végrehajtásában.

Nyilvánvaló, hogy ez a mehökkentő válasz magyarázatot és indokolást igényel.

A válaszadást azzal kell kezdeni, hogy nagyon sajátos az a történelmi időszak, amelyben élünk és amelynek céljait és következményeit együtt kell szemlélteni.

1990-től kezdve alapvető politikai, gazdasági és társadalmi változások történtek és mennek végbe ma is. A piaczgazdasági mechanizmusok működésbe léptek, megjelentek a globalizáció intézményei, megindult a versenyfutás a fejlettebb nyugat-európai országokhoz való felzárkózás érdekében. Divattá vált a nyugati fogyasztási szokások utánzása és a jólét és boldogság anyagi mutatókkal való mérése. Az önként vállalt szerény életmód inkább mosolyt fakaszt, mintsem követésre buzdítana. Ugyanakkor nyomasztó a szegénység a társadalom széles köreiben. Ennek fokozatos felszámolása minden politikai erő eredendő kötelezettsége. A szegények számának csökkentése ugyanakkor a fogyasztás mennyiségi mutatóit növeli. Az egyik probléma megoldása megnyitja a kapukat az újabb problémák bejövetele előtt.

A hatalomért folytatott harcban a befolyásos politikai pártok egymást licitálják felül a növekedés mennyiségi mutatóinak ígéretésében. Senki nem vállalja a kockázatot, hogy a távoli jövő érdekében már most drasztikus takarékosági programokat hirdessen meg.

Az ország kialakult településszerkezete és infrastruktúrája sem változtatható meg rövid időn belül. Jelenleg a lakosság 60%-a él városokban és 40%-a kisebb településeken. Az arány tovább tolódik a városok javára. Az elektromos áram és a

kőolajtermékek rabjai vagyunk. Az egész ország körül van tekercselve dróttokkal, melyben villanyáram kering. Ez fűt, hűt, világít és mozgatja a gépeket. Több mint kétmillió személygépkocsi torlódik össze az utakon. A személyek és áruk egyre többet mozognak, utaznak. Egy jómódú embernek valamikor életcél volt 4-5 távolabbi országba eljutni, ma legfeljebb 2-3 év utazási programja.

Úgy tűnik, hogy nincs igazi, gyökeres megoldás, csak felszíni kezelések vannak. A gépkocsik számát önként nem csökkentik, de az üzemanyagot hatékonyabban lehet felhasználni. Persze ez sem lebecsülendő.

Néhány lelkes és lelkiismeretes zöld aktivista, vagy közéleti személyiség, vagy előretekintő tudós emlegeti a környezeti, ökológiai katasztrófák lehetőségeit, de a politikusok a megszokott kényelmet, jómódot igénylő átlagpolgár vagy nem hallja meg, vagy azt gondolja magában, hogy úgyis kitalálnak az okosok valamilyen megoldást. És minden megy tovább a maga útján (Business as usual).

A TÁVOLI JÖVŐ

A jelenlegi helyzetet meg lehet érteni, meg lehet magyarázni, de nem szabad végleges állapotként elfogadni. Sajnos, le kell számolni azzal az illúzióval, hogy gyorsan és alapvetően meg lehet változtatni a kialakult képet. Csak fokozatosan és csak lassan lehet előre haladni.

A 20. század elindította az emberiséget olyan irányba, amely ha változtatás nélkül halad, biztosan katasztrófába torkollik. A 21. század feladata lesz korrigálni ezt a folyamatot és stabilizálni a Föld eltartó kapacitását olyan szinten, ami 9-10 milliárd fő részére is megadja a létezés méltányos feltételeit. Sajnos nekem úgy tűnik, hogy évtizedekre lesz szükség, míg beáll egy megfelelő egyensúly a szükségletek és a lehetőségek között. Három-négy generációváltás is elengedhetetlen, amíg a tudat olyan fejlődési fokot ér el, hogy különleges szabályozások nélkül is önként vállalnak egy teljesen új, és minőségileg más életmódot a jövő generációi.

Ha most valaki azt mondaná, hogy mindenki fogalmazzon meg tíz stratégiai célkitűzést a 21. század idejére a fenntartható fejlődés hazai kiteljesedése érdekében, akkor bizonyára eltérő gondolatok kerülnének papírra, de valószínűleg sok hasonló ötlet is megszületne. Az én válaszom erre a felszólításra a következő:

1. Nemzetközi stabilitás

Magyarország nem tudja kivonni magát a nemzetközi környezet politikai és gazdasági hatásai alól. Amíg súlyos és szinte megoldhatatlan válságok vannak a világban, addig idehaza sincs tartós gazdasági stabilitás. Sorsunk függ a világ népeinek sorsától, de szerény mértékben mi is hozzájárulhatunk annak alakításához.

---

2. Nevelés, tudatformálás

Azt hiszem, nem igényel különösebb indoklást ez a stratégiai igény. Valamennyi egy időben élő generációra kell kidolgozni és alkalmazni a sajátosságaiknak megfelelő nevelési és ismeretterjesztési akciókat. A környezettudatosság kialakításához viszonylag hosszú nevelési időszakra van szükség.

3. Új szabályozó rendszerek bevezetése

A közgazdasági és a jogi szabályozás olyan fokozatos változtatása indokolt, amely ösztönzi az anyag- és energiatakarékosságot, az újrahasznosítást és amely súlyosan szankcionálja az egyértelműen pazarló eljárásokat. Ilyen szabályozás azonban csak fokozatosan érvényesíthető.

4. Új kutatási és fejlesztési eredmények elérése

A tudományos kutatás- és technológiafejlesztés mozgató erejévé a környezet- és erőforrás kímélő eljárások kidolgozását kell tenni. A megújítható erőforrások hasznosításánál remélhetőleg átütő eredményeket fognak elérni, mert a jelenlegi eljárások nem alkalmasak arra, hogy meghatározó arányt képviseljenek ezek az energiaforrások.

5. Az ipar és a szolgáltatás zöldítése

A fogyasztói szokások és elvárások változásához az üzleti szféra alkalmazkodni fog és a piaci versenyképesség megőrzése érdekében olyan technológiákat fog alkalmazni, ami figyelembe veszi a környezet- és természetvédelem érdekeit. A kormányzati politika gazdasági eszközökkel ösztönözheti ezt a folyamatot.

6. Decentralizáció, ahol csak lehetséges

A településszerkezet, az ipari termelés, a szolgáltatások nagy része fokozatosan decentralizálható. Ezzel egy időben erősíteni szükséges a helyi közösségek autonómiáját és döntéshozatali lehetőségeit. Természetesen nem lehet mindent decentralizálni, de a mai állapotok is változást igényelnek és a további fejlesztés pedig alapvetően a decentralizálás igényeivel hozható összhangba.

7. A tömegáru mozgatás minimalizálása

Jelenleg óriási energiapazarlás van a rosszul szervezett anyagmozgatás, szállítás miatt, ami ezen kívül még szennyezéseket is okoz a levegőben, a vízben, a talajban és károsítja az élővilágot és az emberek egészségét. A tömegközlekedés fejlesztése közvetett módon csökkentheti a személyautók használatát.

8. Biztonság minden dimenzióban

Első helyen áll a létbiztonság megteremtése minden magyar állampolgár számára, ami a szociálpolitika gyökeres újraértékelését igényli. A közbiztonság, az állampolgári jogok tiszteletben tartása szintén ide tartozik. Az ország biztonsága további előfeltétel a fenntartható fejlődés megvalósításához.

9. Életminőség új értékrendekkel

A fogyasztási szokások megváltoztatása, a valódi környezetbarát termékek és szolgáltatások előnybe helyezése nagymértékben befolyásolja az üzleti szféra magatartását. A természeti, a kulturális és a közösségi értékek előtérbe kerülése ellensúlyozza az egyoldalú anyagi szemléletet. Természetesen ez is hosszú folyamat és irreális igény azt feltételezni, hogy nagyon rövid idő alatt nagyon gyors eredmények érhetők el.

10. Az informatika, mint a kapcsolatteremtés és távolság-áthidalás új lehetősége

Bizonyára valamennyien úgy érezzük, hogy az informatika új eszközeit a fenntarthatóság szolgálatában lehet és kell állítani. A decentralizált közösségek könnyen kapcsolatba kerülhetnek bárkivel a világon az elektronikus berendezések segítségével. Pótlandó feladat feltárni ennek az új lehetőségnek a távlatait és természetesen a korlátait.

Én a felsorolt tíz stratégiai célkitűzést emeltem ki. Mások bizonyára ettől részben vagy teljesen eltérő prioritási listát állítanának össze. Közös vonás bizonyára, hogy 40-50 évre, lehet, hogy még ennél is hosszabb időszakra van szükség, amíg kialakul egy fenntartható egyensúly a társadalom és a természet között.

A KÖZELI JÖVŐ

A stratégiai jövőképekhez vezető út különböző szakaszokra bontható. Ezen belül különösen fontos a következő 3-5 évben végrehajtható feladatok kitézése. De csak olyan célokra van esélyük a megvalósításra, amelyeket a kormányok és a társadalom különböző érdekcsoportjai egyaránt elfogadnak.

Ismét az előbbi módszert választom: megnevezek tíz olyan területet (se többet, se kevesebbet), ahol lehetőség van az előrelépésre általános konszenzus alapján. Tudom, hogy az én prioritási listám vitatható, de legalább van miről vitatkozni.

1. Természetvédelem

Talán a legnagyobb tömeget lehet mozgósítani a természeti értékek védelmére. Az emberek szeretik a természetet és megértik a megmentésre irányuló törekvéseket.

---

2. Környezeti nevelés és tudatformálás

Ennek szükségességét aligha vonja kétségbe bárki is. Az ilyen célú kezdeményezések, programok biztosan kapnak támogatást.

3. A szemét, a hulladék eltávolítása és hasznosítása

Az elvi támogatás itt is egyértelmű minden érdekcsoport részéről, de a megvalósítás sokszor a közömbösség vagy az anyagi eszközök hiánya miatt meghiúsul. Ennek ellenére reális lehetőség van minőségi változásra néhány éven belül ezen a területen. Szerencsére az Európai Unióba való belépési szándék erősíti a cselekvési elhatározásokat.

4. Környezet-egészségügy

A lakosság egyre érzékenyebb azokra az egészségügyi veszélyekre, amelyek a környezetszennyezésből származnak. Személyes sorsuk függ attól, hogy a levegő, a víz, az élelmiszer mennyiben felel meg az egészségügyi határértékeknek.

5. Környezetbiztonság

Elsősorban a kémiai és a nukleáris biztonság megteremtése érdekli az állampolgárokat, de az árvízvédelem is ide sorolható. A veszélyes anyagok biztonságos elhelyezése és közúti szállítása, az esetleges balesetek kockázatának csökkentése bizonyára megkapja a szükséges társadalmi támogatást.

6. A közlekedés korszerűsítése

Mindenki közlekedik. Ezért nagy figyelem kíséri a különböző közlekedési lehetőségek fejlesztését. A tömegközlekedés modernizálása nagy számú társadalmi csoportok érdekeivel esik egybe és egyúttal környezetvédelmi igényeket is szolgál.

7. Agrár-környezetvédelem kiterjesztése

A mezőgazdasági területeknek kerekén 10%-a áll szigorú védelem alatt, 55%-án a termőhelyi adottságok lehetővé teszik az intenzív termelést (a piac igényektől függően), de itt is alkalmazni kell a környezetkímélő technológiákat. Mintegy 35%-on extenzív és elsődlegesen természetvédelmi gazdálkodás folytatható, ahol az agrártámogatás kompenzálja a kieső jövedelmet.

8. Környezetbarát technológiák és termékek

Az energetika, az ipar, a szolgáltatások területén igen nagy tartalékok vannak a tisztább termelési folyamatok és a hulladék, a melléktermék újrahasznosítása területén. A vállalati érdek megteremtése kormányzati segítséget is igényel, de alapvetően a piaci mechanizmusok érvényesülését kell elősegíteni.

9. Lakossági részvétel a döntés-előkészítésben és döntéshozatalban

A törvényi lehetőségek már adottak. Az önkormányzatok tevékenységének minőségi javítása és az egyes társadalmi csoportok fokozódó aktivitása megteremti a szükséges társadalmi kontroll lehetőségét.

10. Az állami és önkormányzati költségvetések szerepe

Nagy belső tartalékok vannak még a különböző szintű szervezetek költségvetéseiben a hatékonyabb és gazdaságosabb környezeti, termelési és szociális problémák együttes kezelésére. A fokozatos előrehaladás szükségszerűen igényli a politikai akaratot, a szakmai hozzáértést és a későbbi ellenőrzéseket, esetlegesen intézkedési korrekciókat.

Végezetül ismét szeretném hangsúlyozni, hogy a fenntarthatóság megvalósításához hosszú időre és a konkrét cselekvési programok összefüggő láncolatára van szükség.